

Zesz. Nauk. UEK, 2021, 3(993): 121–135
ISSN 1898-6447
e-ISSN 2545-3238
<https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2021.0993.0307>

Wpływ pandemii COVID-19 na rentowność sektora bankowego w Polsce

The Impact of the COVID-19 Pandemic
on the Profitability of the Banking Sector in Poland

Aleksandra Ostrowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów,
ul. M. Oczapowskiego 4/305, 10-720 Olsztyn, e-mail: aleksandra.ostrowska@uwm.edu.pl,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5814-0530>

Artykuł udostępniany na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0); <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Sugerowane cytowanie: Ostrowska A. (2021), *Wpływ pandemii COVID-19 na rentowność sektora bankowego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, nr 3(993), 121–135, <https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2021.0993.0307>.

STRESZCZENIE

Cel: Celem artykułu jest ocena wpływu pandemii COVID-19 na rentowność sektora bankowego w Polsce.

Metodyka badań: W badaniach zastosowano krytyczną analizę literatury oraz analizę danych statystycznych.

Wyniki badań: Analiza kształtowania się wskaźników rentowności sektora bankowego w Polsce wykazała jej pogorszenie podczas rozwoju pandemii COVID-19.

Wnioski: Spowolnienie gospodarcze wywołane przez obostrzenia rządowe wprowadzane w wyniku rozwoju pandemii COVID-19 wpłynęło negatywnie na rentowność sektora bankowego w Polsce. Czynnikiem, który w największym stopniu determinował zmniejszenie wyniku finansowego, a w rezultacie rentowność sektora bankowego w Polsce, było zwiększenie rezerw oraz odpisów z tytułu ryzyka prawnego walutowych kredytów mieszkaniowych. Sytuacja ta wymaga podejmowania działań mających na celu jej poprawę.

Wkład w rozwój dyscypliny: Próba oceny skutków kryzysu pandemicznego w sektorze bankowym w Polsce.

Typ artykułu: oryginalny artykuł naukowy.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, koronawirus, sektor bankowy, rentowność sektora bankowego.

Klasyfikacja JEL: G21.

ABSTRACT

Objective: To assess the impact of the COVID-19 pandemic on the profitability of the banking sector in Poland.

Research Design & Methods: The methodologies included critical literature analysis and statistical data analysis.

Findings: The profitability ratios of the banking sector in Poland deteriorated during the COVID-19 pandemic.

Implications/Recommendations: The economic slowdown due to government restrictions introduced in response to the COVID-19 pandemic took a toll on the banking sector in Poland, which has been weakening for several years. However, the factor that determined the decrease in the financial results and, consequently, the profitability of the banking sector in Poland to the greatest extent was the increase in provisions and write-offs for the legal risk of FX housing loans. This situation calls for corrective measures.

Contribution: An assessment of the effects of a COVID-19 pandemic on the banking sector in Poland.

Article type: original article.

Keywords: COVID-19 pandemic, coronavirus, banking sector, profitability of the banking sector.

1. Wprowadzenie

Rentowność jest podstawowym kryterium oceny kondycji finansowej banku oraz całego sektora bankowego. Rosnąca rentowność świadczy o wzroście jego stabilności oraz rozwoju. Jest ona uzależniona od wielu czynników, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. W ostatnich latach wskazuje się na malejącą rentowność sektora bankowego w Polsce. Pierwotną tego przyczyną były konsekwencje kryzysu finansowego z lat 2008–2009, a następnie zaostrzenie wymogów kapitałowych i obciążeń finansowych wobec sektora bankowego, w tym podejmowanie działań związanych z kredytami we franku szwajcarskim, zwiększanie wpłat do Bankowego Funduszu Gwarancyjnego czy wprowadzenie tzw. podatku bankowego w 2016 r. Banki funkcjonowały także w warunkach niskich stóp procentowych, co nie jest korzystne z punktu widzenia sektora bankowego oraz jego rentowności (Fernández i in. 2021, s. 5).

Na przełomie lat 2018 i 2019 w Unii Europejskiej zaczęto obserwować pierwsze symptomy spowolnienia gospodarczego (Adamowicz i in. 2019), nikt jednak nie przewidział wybuchu kryzysu pandemicznego, który w odróżnieniu od innych kryzysów miał swoje źródło nie w systemie finansowym czy w błędnej polityce gospodarczej, ale zupełnie poza nimi, w systemie biologicznym (Grądalski i Guzikowski 2020, s. 34). Pierwsze przypadki zachorowań na COVID-19 odnotowano w grudniu 2019 r. w chińskim mieście Wuhan (Huang i in. 2020, s. 497). Pandemia ta w szybkim tempie przeniosła się na wszystkie kontynenty. Obostrzenia wprowadzane przez rządy w celu ograniczenia liczby zachorowań wywołały negatywne skutki gospodarcze, przede wszystkim osłabiając aktywność ekonomiczną przedsiębiorców i pogarszając sytuację finansową gospodarstw domowych. Ze względu na silne powiązanie sektora bankowego z podmiotami sfery realnej oraz rządem kryzys ten wpłynął negatywnie także na jego funkcjonowanie.

Celem artykułu jest ocena wpływu pandemii COVID-19 na rentowność sektora bankowego w Polsce. W pierwszej części artykułu wyjaśniono istotę rentowności sektora bankowego oraz dokonano charakterystyki jej determinant z uwzględnieniem kryzysu pandemicznego. W drugiej części oceniono tendencje kształtowania się sześciu wskaźników rentowności w okresie I kw. 2018 r. – IV kw. 2020 r. w celu uchwycenia zmian w poziomie rentowności podczas pandemii.

2. Pandemia COVID-19 jako czynnik wpływający na rentowność sektora bankowego

Rentowność banku jest stanem finansowym, który można wyrazić za pomocą wyniku finansowego osiągniętego z podjętej działalności gospodarczej (Gawryś i Trippner 2017, s. 111). Rentowność sektora bankowego jest istotna z punktu widzenia udziałowców, menedżerów banków, inwestorów, nadzorców finansowych, decydentów polityki gospodarczej, ekonomistów, analityków oraz publicystów (Bojāre i Romānova 2017, s. 78). Jest to kategoria złożona i uzależniona od wielu determinant zarówno wewnętrznych (specyficznych dla banków), jak i zewnętrznych (specyficznych dla rynku) (Domanović, Todorović i Savović 2018, s. 667; Rehman i in. 2018, s. 247). Determinanty wewnętrzne wiążą się ze sposobem zarządzania oraz celami stosowanej polityki w banku (Staikouras i Wood 2004, s. 57), w tym polityki kredytowej. Determinanty zewnętrzne mają swoje źródło w sytuacji makroekonomicznej danej gospodarki oraz sektorowej (Raashid, Rasool i Raja 2015, s. 140), są to więc czynniki niezależne od banku. Do determinant wewnętrznych zaliczyć można wielkość banku, adekwatność kapitałową, ryzyko kredytowe, ryzyko płynności oraz efektywność zarządzania. Wśród determinant zewnętrznych wyróżnia się natomiast koncentrację w sektorze bankowym oraz wskaźniki makroekonomiczne, jak tempo PKB i stopa inflacji (Petria, Capraru i Ihnatov 2015, s. 518–524). W ostatnich latach jako czynniki, które wywołują największy wpływ

na rentowność sektora bankowego w Polsce, wskazuje się wzrost wymogów kapitałowych oraz obciążeń finansowych (Kochaniak i in. 2020, Włodarczyk i Ostrowska 2020) wynikające z polityki stosowanej w ramach nadzoru nad rynkiem finansowym. Ostatni kryzys finansowy z lat 2008–2009 miał swoje źródło właśnie w działalności banków. Wskazywano na ich zbyt ekspansywną politykę kredytową i udzielanie kredytów hipotecznych subprime osobom, które nie wykazywały odpowiedniej zdolności kredytowej (Włodarczyk 2012, s. 49). W okresie kryzysowym, po początkowej liberalizacji i deregulacji, zaczęto wprowadzać nowe regulacje ostrożnościowe wobec sektora bankowego mające na celu ich ujednoczenie w skali międzynarodowej (Włodarczyk 2018, s. 67), wierząc, że efektywny nadzór nad rynkiem finansowym może zapewnić sprawne funkcjonowanie sektora bankowego (Włodarczyk i Ostrowska 2017, s. 3). Banki zaczęto również postrzegać w szerszym zakresie jako przedsiębiorstwa komercyjne, nastawione na maksymalizację wyników finansowych (Buszko 2012, s. 134), a nie wyłącznie jako instytucje zaufania publicznego.

W XXI w. najczęściej wskazywano na ryzyko wybuchu kryzysów finansowych, w tym bankowych. Na możliwość wystąpienia kolejnego kryzysu zwracała uwagę A. Zelek (2018), analizując prognozy ekspertów oraz analityków dotyczące zmniejszających się wartości głównych indeksów giełdowych. Nikt jednak nie przewidział geny kryzysu poza systemem finansowym oraz gospodarczym. Takim właśnie źródłem załamania gospodarczego okazała się rosnąca liczba zachorowań na COVID-19 oraz wprowadzane w jej wyniku obostrzenia rządowe wynikające z konieczności zachowania dystansu społecznego, co w praktyce przełożyło się na ogólnokrajowy lockdown. Wpływ tych działań na sektor bankowy oraz jego rentowność jest wielowymiarowy. Obostrzenia związane z ograniczaniem lub zamykaniem działalności dużej liczby przedsiębiorstw prowadzą bezpośrednio do zahamowania działalności gospodarczej, co skutkuje pogorszeniem kondycji makroekonomicznej gospodarki, a jak już wspomniano – wpływa to na działalność banków i ich rentowność. Istotna w tym czasie jest niepewność sytuacji w przyszłości, co wpływa negatywnie na podmioty gospodarcze oraz ich przewidywania. Według danych GUS barometr koniunktury oraz wskaźnik ufności konsumenckiej obniżyły się do historycznych poziomów, tj. –12,5 i –12,4 w III kw. 2020 r. (*Koniunktura...* 2021), a światowy indeks niepewności pandemicznej kształtuje się obecnie na najwyższym dotychczas poziomie 25¹. Pogorszenie kondycji makroekonomicznej gospodarki wymusza na władzach rządowych oraz bankach centralnych stosowanie odpowiedniej polityki stabilizującej gospodarkę. Do tego typu działań należy zaliczyć trzykrotną obniżkę stóp procentowych przez RPP w 2020 r. (<https://www.nbp.pl/home>).

¹ Światowy indeks niepewności pandemicznej jest konstruowany poprzez zliczanie, ile razy „niepewność” jest wspomniana w połączeniu z pandemią w raportach krajowych. Im wyższa wartość tego wskaźnika, tym niepewność jest większa (Ahir, Bloom i Furceri 2018, s. 1).

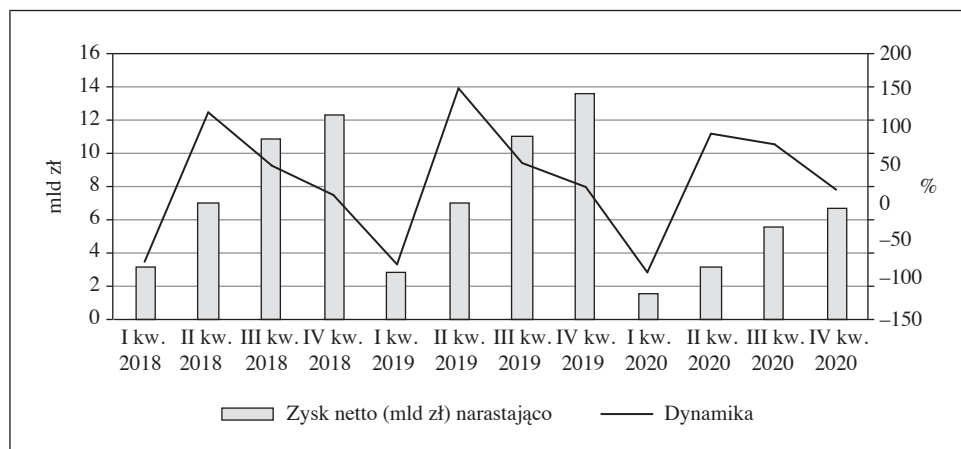
aspx?f=/dzienne/stopy_archiwum.htm, data dostępu: 20.04.2021), co stanowiło szok dla banków (Minkina 2020), czy politykę luzowania ilościowego. Należy pamiętać, że sektor niefinansowy, do którego należą przedsiębiorstwa niefinansowe oraz gospodarstwa domowe, stanowi największą część kredytobiorców banków. Zahamowanie działalności gospodarczej prowadzonej przez przedsiębiorstwa niefinansowe może wpływać na pogorszenie spłacalności do tej pory zaciągniętych kredytów, a w rezultacie na jakość portfela kredytowego banków i konieczność tworzenia odpisów kredytowych (*Raport o stabilności...* 2020, s. 7). Przedsiębiorstwa takie ograniczają inwestycje, nie będą zatem składały wniosków o uzyskanie tego typu kredytów. Ponadto zaostrzenie polityki kredytowej wobec tych podmiotów przez banki może prowadzić do zahamowania akcji kredytowej oraz do poszukiwania innych zewnętrznych źródeł finansowania przez przedsiębiorstwa (Didier i in. 2020, s. 4). W takich uwarunkowaniach kondycja gospodarstw domowych również ulega pogorszeniu. Gospodarstwa domowe, podobnie jak przedsiębiorstwa, mogą mieć problem ze spłacalnością zaciągniętych już kredytów. Wiele podmiotów gospodarczych w ostatnim czasie złożyło wnioski o tzw. pozaustawowe wakacje kredytowe (*Wakacje kredytowe...* 2021), czyli przesunięcie terminu spłaty zobowiązań o kilka miesięcy. W dłuższym jednak okresie rozwiązanie to powoduje dodatkowe koszty odsetkowe oraz związane z wydłużeniem okresu ważności zabezpieczeń, w rezultacie odraczając realne problemy z obsługą zadłużenia (Solarz i Waliszewski 2020, s. 106). Gospodarstwa domowe z chwilą zmniejszenia bądź utraty dochodów mogą mieć problem ze zdolnością kredytową albo w ogóle zrezygnować z zaciągania nowych zobowiązań. Wszystkie te czynniki generują tzw. ryzyko *credit crunch*, czyli zjawisko nadmiernego ograniczenia dostępności kredytu, od strony zarówno podaży kredytu, jak i popytu na kredyt ze strony podmiotów sektora niefinansowego, zwłaszcza sektora przedsiębiorstw. Przed ryzykiem tym ostrzegali Związek Banków Polskich w swoim raporcie z września 2020 r. Ponadto banki podjęły też działania związane z rozwojem technologii informatycznych, za pomocą których kontaktują się z klientami, oraz przeznaczyły duże kwoty na ratowanie gospodarki, co mogło wpłynąć na osłabienie ich rentowności.

Należy podkreślić, że w ostatnich latach banki stanęły przed wieloma wyzwaniami. Wspomina się również o rosnącym powiązaniu sektora bankowego z rządem, przejawiającym się w trzech aspektach. Po pierwsze, rząd pełni funkcję nadzorczą poprzez uczestnictwo w nadzorze KNF, po drugie – funkcję właścicielską, mając udział właścicielski w dużych podmiotach finansowych, po trzecie – występuje w roli dłużnika, gdyż banki nabywają papiery wartościowe emitowane przez rząd w celu ratowania gospodarki. Wskazują na to dane statystyczne, według których 40% aktywów banków kontrolowanych jest przez państwo, a udział skarbowych papierów wartościowych w portfelach banków wynosi ok. 20%, co stanowi wzrost o 3 pkt proc. w porównaniu z 2019 r. (*Raport o stabilności...* 2020, s. 7). Z badań

przeprowadzonych na podstawie danych z 53 krajów wynika, że akcje banków osiągnęły gorsze wyniki w porównaniu z innymi przedsiębiorstwami na giełdzie. Autorzy badań spodziewają się więc, że sektor bankowy osiągnie słabsze wyniki nie tylko w porównaniu z przedsiębiorstwami niefinansowymi, ale również działającymi w sektorze finansowym (Demirguc-Kunt, Pedraza i Ruiz-Ortega 2020, s. 3). W wyniku pandemii przed sektorem bankowym stoją dwa główne wyzwania. Należą do nich oparcie systemu finansowego na nadmiernej płynności i niskich stopach procentowych oraz umocnienie roli rządu jako kluczowego gracza na rynku finansowym, zarówno jako pożyczkobiorcy finansującego deficyt publiczny, jak i „amortyzatora ryzyka”, gwarantującego wsparcie fiskalne podmiotom obciążonym w największym stopniu skutkami pandemii (Thakor 2020, s. 93).

3. Rentowność sektora bankowego w Polsce podczas pandemii COVID-19

Na słabnącą rentowność sektora bankowego w Polsce od 2015 r. zwracano często uwagę zarówno w dyskursie naukowym, jak i w przestrzeni praktycznej (Dondalski i Ostrowska 2020, Kata 2017). Według A. Kopińskiego za pogorszenie rentowności sektora bankowego w tym roku odpowiadały presja na obniżkę stóp procentowych przez NBP, obniżenie stawek opłaty *interchange* oraz perspektywa wprowadzenia ustawy o ochronie konsumentów posiadających kredyty mieszkaniowe we frankach szwajcarskich. Co więcej, w tym czasie upadł największy bank spółdzielczy, co spowodowało konieczność wniesienia dodatkowych wpłat do BFG przez pozostałe banki (Kopiński 2016, s. 235). Istotny aspekt stanowi również wpływ rosnących wymogów kapitałowych oraz obciążeń finansowych sektora bankowego na pogorszenie jego rentowności. Sektor bankowy w Polsce zobowiązany został także do wnoszenia wpłat do Funduszu Wsparcia Kredytobiorców oraz wprowadzenia różnych rozwiązań rekomendowanych przez ZBP (Cichy 2017, s. 12–13), co generuje dodatkowe koszty. Kolejnym obciążeniem finansowym, które wprowadzono Ustawą z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych wobec sektora bankowego oraz innych instytucji finansowych, jest tzw. podatek bankowy (Muszyński 2017, s. 83). Dbałość o wysoką rentowność sektora bankowego powinna być jednym z priorytetowych działań w gospodarce. Wynika to z istotnej roli, jaką sektor bankowy odgrywa w utrzymaniu stabilności makroekonomicznej (Włodarczyk, Heller i Ostrowska 2018, s. 131). Zapewnia on sprawny przepływ środków pieniężnych pomiędzy podmiotami gospodarczymi, dostarcza środków finansowych zarówno na bieżącą działalność przedsiębiorstw, jak i na przyszłe inwestycje, a także dostarcza środków finansowych gospodarstwom domowym na realizację bieżących oraz długookresowych potrzeb konsumpcyjnych związanych np. z zakupem mieszkania. Sektor bankowy pełni ważną funkcję kapitałodawcy, przyczyniając się do wzrostu gospodarczego (Włodarczyk i Szturo 2018, s. 8).

Rys. 1. Zysk netto (mld zł) sektora bankowego w Polsce oraz jego dynamika w okresie I kw. 2018–IV kw. 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów BFG (*Sytuacja w sektorze bankowym...* 2018–2020).

Zasadniczą kategorią, na podstawie której określa się rentowność sektora bankowego, jest zysk netto. Wartości zysku netto (narastająco) w poszczególnych kwartałach badanego okresu wskazują na osłabienie dynamiki jego wzrostu w sektorze bankowym w Polsce. Największy spadek zaobserwowano w I kw. 2020 r. W porównaniu z analogicznymi kwartałami poprzednich dwóch lat dynamika ta uległa znacznemu obniżeniu, o ponad połowę, co z pewnością miało odzwierciedlenie we wskaźnikach rentowności (rys. 1). Należy podkreślić, że spadki zysku netto odnotowały nawet największe pod względem wartości aktywów banki, tj. PKO BP, Bank Pekao SA oraz Santander BP. Według ZBP największy wpływ na obniżenie zysku netto sektora bankowego w Polsce w 2020 r. miał spadek dochodów odsetkowych, wzrost kosztów utworzonych rezerw oraz odpisów na aktywa o obniżonej jakości (*Raport o sytuacji...* 2021, s. 11). Wpłynęło na to pogorszenie sytuacji makroekonomicznej w wyniku rozwoju pandemii i ryzyko braku spłaty zaciągniętych zobowiązań przez podmioty gospodarcze. Innym czynnikiem, który oddziaływał na pomniejszenie wyniku finansowego sektora bankowego w 2020 r. i według NBP będzie miał największy wpływ na konieczność tworzenia rezerw oraz odpisów w kolejnych latach, jest nierozwiązany problem mieszkaniowych kredytów walutowych (*Ryzyko prawne...* 2021). Uznanie odpisów z tytułu utraty wartości w sytuacji istotnego udziału aktywów finansowych w sumie bilansowej banków wpływa na zwiększenie ponoszonych kosztów, a tym samym pomniejsza wypracowany wynik finansowy, wskazując na pogorszenie sytuacji finansowej jednostki (Czajor 2016, s. 64). Łączna wartość odpisów w 2020 r. wyniosła 12 762 mln zł, co stanowiło

wzrost o 33,4% w porównaniu z 2019 r. Na kwotę tę złożyła się wartość odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości aktywów finansowych (11 828 mln zł), odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości aktywów niefinansowych (405 mln zł) oraz pozostałe odpisy (529 mln zł). Dodatkowo wartość utworzonych rezerw wyniosła 3570 mln zł, co stanowiło wzrost o 45% w porównaniu z 2019 r. Według NBP, jak wcześniej wspomniano, największy wpływ na spadek wyniku finansowego miały rezerwy oraz odpisy związane z walutowymi kredytami mieszkaniowymi. Ich wartość wyniosła 12,7 mld zł, z czego 6,7 mld zł (czyli ponad połowę) rezerw zawiązał bank PKO BP (*Raport o stabilności...* 2021, s. 33 i 44). Można więc przypuszczać, że był to decydujący czynnik wpływający na kształtowanie się wyniku finansowego sektora bankowego w Polsce w 2020 r.

W tabeli 1 przedstawiono sześć wskaźników, za pomocą których dokonano oceny rentowności sektora bankowego w Polsce. Do wskaźników tych należą: ROA, ROE, marża odsetkowa, prowizyjna, C/I oraz obciążenie całkowitych przychodów operacyjnych wynikiem z tytułu utraty wartości. Wielowskaźnikowa analiza umożliwiła wielowymiarową ocenę rentowności sektora bankowego w Polsce podczas pandemii COVID-19.

Tabela 1. Wskaźniki rentowności sektora bankowego w Polsce w okresie I kw. 2018–IV kw. 2020 r. (w %)

Wskaźnik	2018				2019				2020			
	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.
ROA	0,86	0,88	0,87	0,76	0,73	0,75	0,75	0,77	0,67	0,52	0,42	0,35
ROE	8,48	8,46	8,32	7,22	6,9	7,13	7,28	7,7	6,84	5,38	4,48	3,83
Marża odsetkowa	2,71	2,73	2,75	2,67	2,68	2,69	2,67	2,75	2,75	2,66	2,51	2,4
Marża prowizyjna	0,84	0,83	0,79	0,73	0,71	0,71	0,73	0,74	0,75	0,74	0,74	0,75
C/I	55,42	55,12	55,43	55,44	55,95	55,03	55,45	54,72	54,88	55,81	56,88	57,17
Obciążenie całkowitych przychodów operacyjnych wynikiem z tytułu utraty wartości	13,59	13,99	13,8	14,5	14,55	15,01	14,44	13,65	15,39	17,39	17,83	18,62

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów BFG (*Sytuacja w sektorze bankowym...* 2018–2020).

Wskaźnik ROA informuje o tym, ile jednostek aktywów przypada na jednostkę wypracowanego zysku netto. Dane zawarte w tabeli 1 wskazują na spadek wartości tego wskaźnika od II kw. 2018 r., w którym kształtował się on na poziomie 0,88%. W kolejnych kwartałach wartości te były coraz niższe. Dopiero w IV kw. 2019 r. zaobserwowano niewielki wzrost w porównaniu z II kw. tego roku – z 0,75% do

0,77%. W grudniu 2019 r. pojawiły się informacje o pierwszych przypadkach zachorowań na COVID-19 w chińskim mieście Wuhan, a pierwsze przypadki w Polsce odnotowano w marcu 2020 r. Od tego czasu wskaźnik ROA zmniejszał się w jeszcze szybszym tempie, osiągając w kolejnych kwartałach 2020 r. wartości: 0,67% (I kw.), 0,52% (II kw.), 0,42% (III kw.) oraz 0,35% (IV kw.). Rok 2020 był najgorszy, jeśli chodzi o wartości wskaźnika ROA, zatem można stwierdzić, że rozwój pandemii COVID-19 oraz wprowadzane obostrzenia rządowe miały istotny wpływ na rentowność sektora bankowego w Polsce. W ostatnim z badanych kwartałów w porównaniu z II kw. 2018 r. wartość ROA zmniejszyła się ponad dwukrotnie.

Wskaźnik ROE ukazuje relację kapitału własnego do zysku netto. Tendencje jego kształtowania się były podobne do wskaźnika ROA. Od I kw. 2018 r. obserwowany był stopniowy spadek jego wartości, z poziomu 8,48% do 6,9% w I kw. 2019 r. W kolejnym, II kw. 2019 r. odnotowano jego niewielki wzrost, do poziomu 7,28%, a następnie 7,77% w IV kw. 2019 r. Jednak w 2020 r. rozpoczęła się kolejna tendencja spadkowa. W I kw. 2020 r. jego wartość wyniosła 6,84%, następnie 5,38% w II kw., 4,48% w III kw. i 3,83% w IV kw. W badanym okresie jego wartość również obniżyła się prawie dwukrotnie, a największe spadki wystąpiły w okresie rozwoju pandemii COVID-19.

Kolejnymi analizowanymi wskaźnikami były marża odsetkowa oraz prowizyjna. Marża odsetkowa jest relacją wyniku odsetkowego będącego różnicą między przychodami odsetkowymi a kosztami z odsetek do aktywów (Zabawa 2011, s. 185). Wysokie jej poziomy wskazują na nieefektywny, nierozwinięty rynek bankowy i brak konkurencji, a zbyt niskie poziomy mogą stanowić czynnik skłaniający banki do podejmowania nadmiernego ryzyka (Kil i Ślusarczyk 2016, s. 166). Z kolei marża prowizyjna jest relacją wartości wyniku na prowizjach do aktywów ogółem (Iwanicz-Drozdowska 1999, s. 67). W przypadku tych dwóch miar rentowności nie odnotowano tak istotnych zmian jak w odniesieniu do wcześniejszych. Marża odsetkowa kształtowała się w I kw. 2018 r. na poziomie 2,71%, następnie jej wartość zaczęła rosnąć i ponownie maleć. Kolejny wzrost zaobserwowano w IV kw. 2019 r., co utrzymało się do I kw. 2020 r., natomiast od II kw. 2020 r. jej wartości z każdym kwartałem kształtowały się na coraz niższym poziomie, odpowiednio 2,66%, 2,51% oraz 2,4%. W rezultacie wysokość marży odsetkowej obniżyła się w badanym okresie o 0,31 pkt proc. W przypadku marży prowizyjnej zmiany były mniej zauważalne. W I kw. 2018 r. jej wartość osiągnęła poziom 0,84% i ulegała stopniowemu obniżeniu, aż do IV kw. 2019 r., w którym osiągnęła wartość 0,74%, a następnie 0,75% w kolejnym kwartale. W II i III kw. 2020 r. wartość ukształtowała się na poziomie 0,74%, a w IV kw. 0,75%. Łączny spadek marży prowizyjnej wyniósł więc 0,09 pkt proc. w badanym okresie.

Następnym wskaźnikiem był wskaźnik C/I liczony jako stosunek kosztów działania oraz amortyzacji do wyniku działalności bankowej. Pozytywna dla rentow-

ności banku jest jego niższa wartość, co wskazuje na poprawę efektywności funkcjonowania. Malejąca jego wartość świadczy o tym, że ta sama kwota zysku jest uzyskiwana przy niższych kosztach działania ponoszonych przez bank (Kozak 2010, s. 148). Analiza zmian wartości tego wskaźnika wskazała, tak jak w przypadku pozostałych, na pogorszenie rentowności sektora bankowego w Polsce. Dodatkowo wskaźnik ten charakteryzował się częstymi niewielkimi wahaniami, co utrudniało zauważenie długoterminowych tendencji. W I kw. 2018 r. jego wartość kształtowała się na poziomie 55,42%, po czym zmalała w niewielkim stopniu do 55,12%, a następnie wzrosła do poziomu 55,95% w I kw. 2019 r. W kolejnym kwartale uległa ona obniżeniu do poziomu 55,03%, a od III kw. 2019 r. zaczęła ponownie rosnąć, aż do poziomu 56,88% w III kw. 2020 r. W IV kw. odnotowano wzrost do poziomu 57,17%. Łączny wzrost wartości wskaźnika C/I w badanym okresie wyniósł 1,75 pkt proc., co należy ocenić negatywnie.

Ostatnim analizowanym miernikiem było obciążenie całkowitych przychodów operacyjnych wynikiem z tytułu utraty wartości. Analogicznie jak w przypadku wskaźnika C/I pożądanym jest jak najniższy jego poziom. W I kw. 2018 r. wskaźnik ten wyniósł 13,59%, w kolejnym kwartale wzrósł do 13,9%, po czym zmalał do poziomu 13,8%. Od III kw. 2018 r. odnotowano kolejny wzrost z 14,5% do 15,01% w II kw. 2019 r., a następnie spadki do 14,44% i 13,65%, co wskazywało na powrót pozytywnych tendencji. Jednak już w I kw. 2020 r. wskaźnik ten ponownie wzrósł do poziomu 15,39%, a w kolejnych kwartałach do 17,39%, 17,83% i 18,62%. Łączny wzrost tego wskaźnika w badanym okresie wyniósł 5,03 pkt proc., co również wskazuje na negatywne tendencje.

Podsumowując, przeprowadzona analiza wskaźnikowa wykazała znaczące pogorszenie rentowności sektora bankowego w Polsce od 2018 r. W początkowym okresie analizy spadki nie były tak dotkliwe jak w 2020 r., co wiązać można niewątpliwie z rozwojem pandemii COVID-19. Wskazują na to malejące wartości wskaźników ROE, ROA, marży odsetkowej oraz prowizyjnej. Ich spadki wynikały ze zmniejszenia zysku netto sektora bankowego m.in. na skutek obniżek stóp procentowych. Z kolei w przypadku wskaźników C/I oraz obciążenia całkowitych przychodów operacyjnych wynikiem z tytułu utraty wartości zaobserwowano wzrost, który wynikał ze zwiększenia kosztów ponoszonych przez sektor bankowy związanych z pogorszenia jakości portfela kredytowego oraz konieczności zwiększania rezerw i odpisów. Należy podkreślić, że pogorszenie rentowności sektora bankowego w 2019 r. wynikało przede wszystkim z konieczności tworzenia rezerw w związku z ryzykiem prawnym kredytów hipotecznych w frankach szwajcarskich oraz zwrotu części pobranych prowizji od spłacanych przedterminowo kredytów konsumenckich (*Informacja...* 2021, s. 11). Rosnące wymogi kapitałowe oraz obciążenia finansowe, niskie stopy procentowe w powiązaniu z eskalacją pandemii COVID-19 oraz wprowadzanymi obostrzeniami rządowymi wpływającymi na

pogorszenie sytuacji makroekonomicznej niewątpliwie nie tworzą warunków sprzyjających poprawie rentowności sektora bankowego w Polsce. Malejąca rentowność jest dostrzegalna również w sektorach bankowych innych krajów UE (Aiyar i in. 2021, s. 5; Aldasoro i in. 2020, s. 5). Według NBP sektor bankowy w Polsce cechował się pod koniec 2020 r. zadowalającą kondycją pomimo gwałtownego spadku wypracowanego zysku netto, a rozwój pandemii COVID-19 nie był najistotniejszą tego przyczyną. Największy wpływ na sytuację sektora bankowego oraz jego rentowność w najbliższym czasie będzie miała materializacja ryzyka prawnego portfela walutowych kredytów mieszkaniowych, co rozpoczęło się wyrokiem TSUE, który zapadł jesienią 2019 r. Spodziewany jest dalszy wzrost liczby pozwów składanych przeciwko podmiotom sektora bankowego.

4. Podsumowanie

Rentowność sektora bankowego uzależniona jest od różnorodnych czynników, co wynika nie tylko z wielości działań, które prowadzą banki, ale również z różnorodności mierników jej oceny. W ostatnich latach przed bankami podstawiono wiele wyzwań, związanych z podwyższaniem już istniejących oraz wprowadzaniem nowych obciążeń finansowych i wymogów kapitałowych, z portfelem kredytów we frankach szwajcarskich oraz niskimi stopami procentowymi ustalonymi przez RPP.

Słabnąca rentowność sektora bankowego w Polsce obserwowana jest już od 2015 r. Pod koniec 2019 r. w gospodarce światowej pojawiło się nowe wyzwanie związane z rozwojem pandemii COVID-19, której źródło tkwiło poza systemem gospodarczym oraz finansowym. Jej skutki odczuły wszystkie sektory, w których funkcjonują przedsiębiorstwa oraz gospodarstwa domowe. Kryzys pandemiczny wywarł również wielotorowy, negatywny wpływ na funkcjonowanie sektora bankowego oraz na jego rentowność, o czym świadczą pogarszające się wartości badanych wskaźników. Funkcjonowanie sektora bankowego oraz jego rentowność są więc wrażliwe na czynniki zewnętrzne, czemu sprzyjają powiązania z podmiotami sfery realnej oraz rządowej. Wieloaspektowa analiza rentowności sektora bankowego w Polsce skłania do przemyśleń związanych z podejmowaniem działań w celu poprawy rentowności sektora bankowego w Polsce. W marcu 2020 r. zaplanowano pakiet pomocowy dla sektora bankowego. Jednym z jego elementów było czasowe obniżenie wymogów kapitałowych (*Business Alert...* 2020), dzięki czemu więcej kapitału pozostanie do dyspozycji banków, co może zwiększyć również zyski netto.

Ze względu na brak pewności co do kształtowania się dalszej sytuacji pandemicznej w polskiej gospodarce wyzwaniem badawczym jest dalsza obserwacja wskaźników rentowności oraz innych aspektów funkcjonowania sektora bankowego, jak stosowana polityka kredytowa oraz akcja kredytowa wobec sektora niefinansowego, a także formułowanie rekomendacji mających na celu poprawę sytuacji w sektorze bankowym w Polsce. Wśród zalecanych działań mogących poprawić

rentowność sektora bankowego można wskazać: redukcję kosztów poprzez zmniejszenie roli tradycyjnych kanałów dystrybucji produktów bankowych, jak placówki bankowe, oraz podejmowanie inwestycji w rozwój technologii cyfrowych umożliwiających kontakt z klientem, poszukiwanie dodatkowych źródeł przychodów pozaodsetkowych oraz dalszą konsolidację w sektorze bankowym, która mogłaby poprawić efektywność funkcjonowania grup bankowych. Jednak podejmowanie tych działań musi wiązać się z odpowiednią analizą potencjalnych skutków z punktu widzenia zarówno sektora bankowego, jak i klientów banków. Wskazana jest także dalsza obserwacja sytuacji prawnej walutowych kredytów mieszkaniowych, która może generować dodatkowe koszty związane z koniecznością tworzenia rezerw oraz odpisów. Istnieje również potrzeba oceny sytuacji banków komercyjnych na tle banków spółdzielczych ze względu na odmienną specyfikę ich funkcjonowania.

Literatura

Adamowicz E., Dudek S., Kluza S., Ratuszny E., Walczyk K. (2019), *Koniunktura gospodarcza i bankowa w Europie Środkowo-Wschodniej* (w:) *Europa Środkowo-Wschodnia wobec globalnych trendów: gospodarka, społeczeństwo i biznes*, red. M. Strojny, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.

Ahir H., Bloom N., Furceri D. (2018), *The World Uncertainty Index*, Stanford Institute for Economic Policy Research (SIEPR), Working Paper No. 19-027, Stanford, CA.

Aiyar S., Dao Ch.M., Jobst A.A., Mineshima A., Mitra S., Pradhan M. (2021), *COVID-19: How Will European Banks Fare?*, International Monetary Fund, Departmental Paper No. 2021/008, <https://doi.org/10.5089/9781513572772.087>.

Aldasoro I., Fender I., Hardy B., Tarashev N. (2020), *Effects of Covid-19 on the Banking Sector: The Market's Assessment*, Bank for International Settlements, BIS Bulletin No. 12.

Business Alert: #PIN – Pakiet impulsów na rzecz bezpieczeństwa i rozwoju (2020), KPMG, 23 marca, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pl/pdf/2020/03/pl-Business-Alert-PIN.pdf> (data dostępu: 24.06.2021).

Bojāre K., Romānova I. (2017), *The Factors Affecting the Profitability of Banks: The Case of Latvia*, „International Journal of Economics and Business Administration”, vol. V, nr 4, <https://doi.org/10.35808/ijeaba/143>.

Buszko A. (2012), *Nowy sposób myślenia o ładzie ekonomicznym*, Difin, Warszawa.

Cichy J. (2017), *Sytuacja finansowa polskiego sektora bankowego w warunkach wzrostu obciążeń finansowych i ich wpływ na ratingi banków*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 325.

Czajor P. (2016), *Wpływ modelu utraty wartości aktywów finansowych na obraz sytuacji finansowej banków oraz jednostek o niefinansowym profilu działalności*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 285.

Demirguc-Kunt A., Pedraza A., Ruiz-Ortega C. (2020), *Banking Sector Performance during the COVID-19 Crisis*, Policy Research Working Paper, nr 9363.

Didier T., Huneus F., Larrain M., Schmukler S.L. (2020), *Financing Firms in Hibernation during the COVID-19 Pandemic*, Research & Policy Briefs, World Bank Group, <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2020.100837>.

Domanović V., Todorović V., Savović S. (2018), *Internal Factors of Bank Profitability in the Republic of Serbia*, „Business and Economic Horizons”, vol. 14, nr 3, <https://doi.org/10.15208/beh.2018.46>.

Dondalski P., Ostrowska A. (2020), *Profitability of the Banking Sector in Poland between 2015–2019*, „Olsztyn Economic Journal”, vol. 15, nr 2.

Fernández M.A.E., Alonso S.L.N., Jorge-Vázquez J., Forradellas R.F.R. (2021), *Central Banks' Monetary Policy in the Face of the COVID-19 Economic Crisis: Monetary Stimulus and the Emergence of CBDCs*, „Sustainability”, vol. 13, nr 8, <https://doi.org/10.3390/su13084242>.

Gawryś I., Trippner P. (2017), *Analiza poziomu rentowności przedsiębiorstwa na przykładzie niepublicznej uczelni wyższej w roku akademickim 2015/2016*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. Sectio H – Oeconomia”, vol. 52, nr 5.

Grądalski F., Guzikowski M. (2020), *Stabilizacyjna polityka fiskalna i pieniężna w warunkach kryzysu pandemicznego – aspekty teoretyczne a przypadek Polski (w:) Polityka gospodarcza w niestabilnym otoczeniu – dylematy i wyzwania*, red. M. Kaleta, M. Laska, D. Zuchowska, Wydawnictwo WSKSiM, Toruń.

Huang C., Wang Y., Li X., Ren L., Zhao J., Hu Y., Zhang L., Fan G., Xu J., Gu X. i in. (2020), *Clinical Features of Patients Infected with 2019 Novel Coronavirus in Wuhan, China*, „Lancet”, vol. 395, nr 10223, [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(20\)30183-5](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(20)30183-5).

Informacja na temat sytuacji sektora bankowego (2021), Komisja Nadzoru Finansowego, Departament Bankowości Komercyjnej i Specjalistycznej, Zespół Analiz Sektora Bankowego, lipiec 2021 r., Warszawa, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_na_temat_sytuacji_sektora_bankowego_w_2020_roku.pdf (data dostępu: 1.09.2021).

Iwanicz-Drozdowska M. (1999), *Metody oceny działalności banku*, Poltext, Warszawa.

Kata R. (2017), *Efektywność ekonomiczno-finansowa banków spółdzielczych w warunkach niskich stóp procentowych*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, vol. 19, nr 4, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0010.5173>.

Kil K., Ślusarczyk R. (2016), *Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 451.

Kochaniak K., Mikołajczyk K., Ulrichs M., Włodarczyk B. (2020), *Skutki implementacji regulacji ostrożnościowych dla banków i gospodarki*, Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa.

Koniunktura konsumencka – luty 2021 r. (2021), <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/koniunktura/koniunktura/koniunktura-konsumencka-luty-2021-roku,1,96.html> (data dostępu: 17.01.2021).

Kopiński A. (2016), *Analiza rentowności wybranych banków komercyjnych w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia. Sectio H – Oeconomia”, vol. 50, nr 4, <https://doi.org/10.17951/h.2016.50.4.225>.

Kozak S. (2010), *Czynniki kształtujące dochodowość i efektywność banków spółdzielczych w okresie integracji z europejskim systemem finansowym*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 83.

Minkina P. (2020), *Bankowość i finanse. Wywiad miesiąca. Sektor bankowy przeżył w tym roku szok niezwiązany z pandemią*, „Bank” 2020/12, <https://alebank.pl/bankowosc-i-finanse-wywiad-miesiaca-sektor-bankowy-przezyl-w-tym-roku-szok-niezwiązany-z-pandemia/?id=353366&catid=32100> (data dostępu: 17.01.2021).

Muszyński M. (2017), *Podatek bankowy a efektywność działalności operacyjnej banków komercyjnych w Polsce*, „Finanse i Prawo Finansowe”, vol. 3, nr 15, <https://doi.org/10.18778/2391-6478.3.15.07>.

Petria N., Capraru B., Ihnatov I. (2015), *Determinants of Banks' Profitability: Evidence from EU 27 Banking Systems*, „Procedia Economics and Finance”, vol. 20.

Raashid M., Rasool S.A., Raja M.U. (2015), *Investigation of Profitability of Banking Sector: Empirical Evidence from Pakistan*, „Journal of Finance and Bank Management”, vol. 3, nr 1, <https://doi.org/10.15640/jfbm.v3n1a13>.

Raport o stabilności systemu finansowego (2020), NBP, Departament Stabilności Finansowej, grudzień 2020 r., Warszawa.

Raport o stabilności systemu finansowego (2021), NBP, Departament Stabilności Finansowej, czerwiec 2021 r., Warszawa.

Raport o sytuacji ekonomicznej banków. Banki 2020 (2021), Związek Banków Polskich, Nr 11/2021, Warszawa.

Rehman Z., Khan S.A., Khan A., Rahman A. (2018), *Internal Factors, External Factors and Bank's Profitability*, „Sarhad Journal of Management Sciences”, vol. 4, nr 2, <https://doi.org/10.31529/sjms.2018.4.2.9>.

Ryzyko prawne portfela kredytów hipotecznych w walutach obcych stanowi główne zagrożenie dla stabilności systemu finansowego (2021), NBP, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=aktualnosci/wiadomosci_2021/20210616_stabilnosc.html (data dostępu: 24.06.2021).

Solarz J., Waliszewski K. (2020), *Pandemia czy wojna pokoleń?*, „Finanse i Prawo Finansowe”, vol. 2, nr 26, <https://doi.org/10.18778/2391-6478.2.26.07>.

Staikouras Ch.K., Wood G.E. (2004), *The Determinants of European Bank Profitability*, „International Business & Economics Research Journal”, vol. 3, nr 6.

Sytuacja w sektorze bankowym. Informacja miesięczna w latach 2018–2020 (2018–2020), BFG, https://www.bfg.pl/strefa_dokumentow/sytuacja-w-sektorze-bankowym/ (data dostępu: 25.06.2021).

Thakor Ch.P. (2020), *A Study on Impact of COVID-19 on Banking Sector: An Indian Perspective*, „Paripex – Indian Journal of Research”, vol. 9, nr 6, <https://www.doi.org/10.36106/paripex>.

Wakacje kredytowe – podsumowanie problematyki i działań podjętych przez Rzecznika Finansowego (2021), <https://rf.gov.pl/wakacje-kredytowe-podsumowanie-problematyki-i-dzialan-podjetych-przez-rzecznika-finansowego/> (data dostępu: 17.01.2021).

Włodarczyk B. (2012), *Polski rynek kredytów w okresie światowego kryzysu finansowego*, CeDeWu, Warszawa.

Włodarczyk B. (2018), *Rynek surowców a ryzyko bankowe (w ujęciu ryzyka rynkowego i kredytowego)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.

Włodarczyk B., Heller J., Ostrowska A. (2018), *Financial Aspects of Macroeconomic Stability. The Case of Poland*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia. Sectio H – Oeconomia”, vol. 52, nr 6, <https://doi.org/10.17951/h.2018.52.6.129-140>.

Włodarczyk B., Ostrowska A. (2017), *The Impact of Selected Recommendations of Polish Banking Supervision on Banks' Credit Exposure Secured by Mortgage*, Working Papers of the Department of Economics University of Perugia (IT), No. 27, Perugia.

Włodarczyk B., Ostrowska A. (2020), *Selected Aspects of External Encumbrances on Poland's Banking Sector in Comparison to Banking Sectors in Other EU States (w:) Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the Era of Global Pandemic*, red. K.S. Soliman. Proceedings of the 36th International Business Information Management Association Conference (IBIMA), 4–5 November 2020, Granada, Spain.

Włodarczyk B., Szturo M. (2018), *The Impact of the Financial Sector on Economic Growth*, „Finanse”, nr 1, <https://doi.org/10.24425/finanse.2018.125389>.

Zabawa J. (2011), *Wskaźnik marży odsetkowej a współczynnik wypłacalności na przykładzie polskiego sektora bankowego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H – Oeconomia”, vol. 45, nr 2.

Zelek A. (2018), *Kryzysy były, są i będą! – o przesłankach kolejnego kryzysu gospodarczego*, „Zeszyty Naukowe ZPSB. Firma i Rynek”, vol. 2, nr 54.